

บทที่ 2

สุนทรภู่กับพุทธปรัชญาเถรวาท

สุนทรภู่ได้ชื่อว่าเป็นกวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กวีเอกของชาติไทย และปัจจุบันได้รับการยกย่องเป็นกวีเอกของโลก สุนทรภู่เป็นกวีที่แต่งหนังสือมากเป็นพิเศษในบรรดากวียุคเดียวกัน และใช้ชีวิตในเพศบรรพชิตอยู่เป็นเวลานาน ดังที่ เทพ สุนทรศารทูล ยืนยันว่า “สุนทรภู่บวชอยู่ 27 พรรษา ตั้งแต่ พ.ศ. 2367 จนถึง พ.ศ. 2394 ไม่เคยลาสิกขาเลย”(เทพ สุนทรศารทูล, 2535 : 6) ความสัมพันธ์ระหว่างผลงานวรรณกรรมของสุนทรภูู่กับพุทธปรัชญาเถรวาท จึงเป็นหัวข้อที่น่าสนใจศึกษา

พื้นฐานชีวิตของสุนทรภู่

1. ชีวิตในวัยเยาว์

สุนทรภู่เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน 8 ขึ้น 1 ค่ำ ปีมะเมีย จุลศักราช 1148 เวลา 2 โมงเช้า ตรงกับวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2329 ในสมัยรัชกาลที่ 1 บิดามารดาของท่านชื่ออะไรไม่ปรากฏ ทราบแต่่าบิดาไปบวชอยู่บ้านกร่ำ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ส่วนมารดานั้นสันนิษฐานว่าเป็นชาวเมืองอื่น แล้วอพยพมาอยู่กรุงธนบุรี และคงมีเชื้อสายผู้ดี เพราะเข้านอกออกในบริเวณพระราชวังได้ และปรากฏว่าต่อมามารดาของสุนทรภู่ได้เป็นนางนมในพระธิดาในกรมพระราชวังหลัง คือพระองค์เจ้าจกกล พระยาปริยัติธรรมธาดา กล่าวได้ว่าพระสุนทรโวหาร (ภู่) นั้น

...เข้าใจว่าบิดานั้นเป็นคนชาวบ้านกร่ำ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง มณฑลจันทบุรี เข้ามาได้ภรรยาอยู่กรุงเทพฯ ภายหลังบวชเป็นพระออกไปอยู่วัดบ้านกร่ำ อำเภอกาหลง ได้เป็นอธิบดีสงฆ์มีสมณศักดิ์เป็นพระครูธรรมรังษี (ในคณะกรรมการอำนวยการโครงการฉลอง 200 ปี กวีเอกสุนทรภู่, 2530 : (7))

ภิกษุ โศภิต (2530 : 96) ให้ทัศนะว่า ชีวิตในวัยเยาว์ของท่านสุนทรภู่ นอกจากจะได้สืบทอดรับฟังเรื่องวรรณคดีกวีนิพนธ์จากท่านผู้ใหญ่ต่างๆ แล้วชีวิตในวังหลัง ซึ่งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันสวยงามของต้นไม้คูคลอง ตลอดจนแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว ท่านยังมีโอกาสเป็นศิษย์เล่าเรียนหนังสือและวิชาการอื่นๆ ของคนสมัยนั้นกับพระภิกษุซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดชีปะขาว

สมบัติ พลายน้อย (2529 : 39) กล่าวว่า “เมื่อสุนทรภู่โตขึ้นพอพูดจา รู้เรื่องมารดาได้พาไปฝากเรียนหนังสือกับพระที่วัดชีปะขาว วัดนี้ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามใหม่ว่าวัดศรีสุदारาม ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อย”

สุนทรภู่เล่าประวัตินี้ไว้ในนิราศสุพรรณ ว่า

วัดปะขาวคราวรุ่นรู้	เรียนเขียน
ทำสูตรสอนเสมียน	สมุดน้อย
เดินระวางระวางเวียน	หว่างวัด ปะขาวเฮย
เคยขึ้นกลิ้งกลิ้งล้อ	สวาท้างกลางสวน

(อ้างถึงใน เทพ สุนทรสารทูล, 2535 : 18)

2. การรับการศึกษาอบรม

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2529 : 8) ทรงนิพนธ์ไว้ว่า “การศึกษาของสุนทรภู่ ตามที่กล่าวในนิราศเมืองสุพรรณมีเค้าเงื่อนดูเหมือนจะได้เล่าเรียนในสำนักวัดชีปะขาว (ซึ่งพระราชทานนามในรัชกาลที่ 4 ว่าวัดศรีสุदारาม) ที่ริมคลองบางกอกน้อย”

การศึกษาในสมัยสุนทรภู่ คือสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นั้น ฐิติพงษ์ ธรรมนุสรณ์ จำรัส ดวงสุวรรณ และ สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2522 : 106-107) ได้ศึกษาว่า มีการส่งเสริมการเล่าเรียนธรรมในพุทธศาสนาโดยเฉพาะการสอนปริยัติธรรมแก่เจ้านายและตามวัดต่าง ๆ พร้อม ๆ กับที่มีการฟื้นฟูงานวรรณคดีสำคัญเพื่อบำรุงจิตใจแก่ประชาชน และการสังคายนาพระไตรปิฎก รวมทั้งการชำระกฎหมาย

3. อิทธิพลของการศึกษาอบรมที่สร้างโลกทัศน์แก่สุนทรภู่

ในสมัยของสุนทรภู่ คือในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการฟื้นฟูศาสนา กฎหมาย ศิลปกรรม ศิลปะและวรรณคดี เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมครั้งสำคัญ โดยเฉพาะด้าน ศาสนานั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระบรมราชโองการ ความว่า

.....และให้ตั้งอยู่ในทศกุศลกรรมบถเป็นนิจวิสัยศีล ครั้นถึงวาระวัน ๘ คำ วัน ๑๔ คำ วัน ๑๕ คำ ให้รักษาพระอุโบสถ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ประการเป็นอดิเรกศีล ชวนกันทำบุญให้ทาน สดับฟังพระธรรมเทศนา จำเริญธรรมภาวนา ให้เป็น อาริยอุโบสถจำเริญอานิสงสัยขึ้นไป

และให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนข้างหน้า ข้างใน ผู้รักษาเมือง ผู้รั้งกรมการ อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงประณิบัติกระทำ ตามพระราชโอวาทานุสาสนะ กำหนดกฎหมายนี้จึงทุกประการ ถ้าผู้ใดละเมิด เสียมิได้ปฏิบัติตามพระราชโอวาทกำหนดกฎหมายนี้ จะเอาตัวเป็นโทษตาม โทษานุโทษ (กรมวิชาการ, 2527 : 15-16)

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธาพระธรรม คำสั่งสอนของศาสนาพุทธ และได้ทรงดำเนินรอยตามพระยุคลบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถ ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ให้ฟื้นฟูประเพณีจัดงานวันวิสาขบูชา ดัง พระบรมราชโองการตอนหนึ่งว่า

แต่นี้สืบไปถึง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรมค่ำ ๑ เป็นวันพิธี วิสาขบูชาหนักชัฏฤกษ์ใหญ่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะทรงรักษา พระอุโบสถศีลปรณินิบัติพระสงฆ์ ๓ วัน ให้เกณฑ์ประโคมเวียนเทียน พระพุทธเจ้า ๓ วัน ให้มีพระธรรมเทศนาในพระอารามหลวง ถวายชัยนาค ๓ วัน ส่วนพระบรมราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทไพร่ฟ้าอาณา ประชาษฎร์ลูกค้ำวณิชสมณชีพราหมณ์ทั้งปวงจงมีศรัทธาปลงใจลงใน กุศล... (กรมวิชาการ, 2527 : 20)

พระราชโองการนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าในชีวิตวัยเยาว์ของสุนทรภู่เป็นช่วงเวลาที่พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูและมีส่วนสร้างโลกทัศน์ทางพุทธปรัชญาเถรวาทให้แก่สุนทรภู่

สุนทรภู่ได้รับการศึกษาอบรมจากวัด มีภิกษุเป็นผู้สอน โลกทัศน์ของสุนทรภู่น่าจะอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนาเช่นเดียวกับคนไทยในสมัยนั้นซึ่งเป็นสมัยที่เน้นความสำคัญของพุทธศาสนาว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญทัดเทียมยุคก่อน นอกจากนี้ความคิดทางพุทธศาสนายังเป็นความคิดที่รับสืบทอดมานานแล้วในสังคมไทย ดังที่ จินดา จันทรแก้ว (2532 : 115) กล่าวว่า “กระแสความคิดหลักของคนไทยอยู่ที่พุทธศาสนาเนื่องจากพุทธกระแสมีลักษณะต่อเนื่องในสังคมไทย ไม่มียุคใดขาดตอน หลักธรรมต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมในพุทธศาสนาได้หล่อหลอมจิตใจและอุปนิสัยของคนไทย”

กฎแห่งกรรมเป็นทฤษฎีอภิปรัชญาที่คนไทยยอมรับมาทุกยุคทุกสมัยว่า กรรมกำหนดชีวิต ทำดีได้ดีหรือทำอย่างไรได้อย่างนั้น เป็นคำกล่าวที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปและเป็นแนวคิดที่ปรากฏในผลงานวรรณกรรมต่าง ๆ อาจกล่าวอย่างรวบรัดว่า พุทธปรัชญาเถรวาททำหน้าที่กำหนดอภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ของคนไทยเกือบจะสิ้นเชิงทีเดียว

สุนทรภู่อีกเช่นเดียวกับคนไทยอื่น ๆ คือ ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาประจำชาติไทย ที่เรียกว่า พุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

วรรณกรรมของสุนทรภูู่กับพุทธปรัชญาเถรวาท

1. ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับปรัชญา

การศึกษาปรัชญาเพื่อเข้าใจวรรณคดีเป็นสิ่งที่กระทำได้ ดังที่ สุธา ศาสตรีกกล่าวว่า

...ในกรณีที่ผู้แต่งนำความคิดทางปรัชญา มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของงานประพันธ์ การศึกษาปรัชญาก็ช่วยให้เข้าใจสารของเรื่องได้ดีขึ้น ทั้งนี้การที่ปรัชญาสาขาใด ระบบใด จะปรากฏในวรรณคดีขึ้นอยู่กับบรรยากาศทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม การศึกษา และแนวโน้มของกวี (สุธา ศาสตรีก, 2525 : 85)

บรรยายภาคทางวัฒนธรรมในสมัยของสุนทรภู่ คือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น
ดวงมน จิตรจําวงศ์ (2535 : 8) กล่าวว่า

การฟื้นฟูวัฒนธรรมในการเริ่มต้นยุคใหม่ทั้งศาสนา กฎหมาย ศิลธรรม ศิลป
วรรณคดี และความอ่อนคลายของระบบไพร่ที่ลดเวลาเกณฑ์แรงงานลง และ
ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งความอภิลักษณ์ในความรุ่งเรืองของอดีตทำ
ให้เกิดความตื่นตัวทางปัญญาอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง

โลกทัศน์ของกวีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้รับการสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา
ส่วนหนึ่งด้วย ซึ่ง ดวงมน จิตรจําวงศ์ (2535 : 10) ให้ทัศนะว่า

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้ใช้โลกทรรศน์เกี่ยวกับมนุษย์เป็นวัสดุ
สำคัญในการสื่อสาร โลกทรรศน์ที่สืบทอดจากวรรณคดีสมัยอยุธยา มี 2 ประการ
คือ โลกทรรศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ และโลกทรรศน์
อันเนื่องด้วยพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์ของบรรยายภาคทางวัฒนธรรมของยุคการศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้นและแนวโน้มของกวี(สุนทรภู่) มีความสอดคล้องกลมกลืนกับพุทธปรัชญาเถรวาทเป็น
อย่างยิ่ง ดังข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับพุทธปรัชญาเถรวาทของสุนทรภู่ในงานประพันธ์

2. ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับพุทธปรัชญาเถรวาทของสุนทรภู่ในงานประพันธ์

สังเกตได้ว่าสุนทรภู่มักแสดงความเห็นเชิงปรัชญาเป็นคติสอนใจหรือภาษิตใน
นิราศทุกเรื่องของท่าน ความเห็นดังกล่าวบางทีก็เป็นความเชื่อแบบชาวบ้าน เช่น ใน
นิราศเมืองแกลงตอนหนึ่งว่า

ถึงหย่อมย่านบ้านกร่างพอคำพลบ
ประสพพบเฝ้าพงศ์พวกวงศา
ขึ้นกระฎี่ที่สถิตท่านบิดา

กลืนน้ำตาก็ไม่ฟังลงพรางพราย
 ศิโรราบกราบเท้าให้เปล่าจิต
 รำคาญคิดอาลัยมิใคร่หาย
ชะรอยกรรมทำสัตว์ให้พลัดพราย
 จึงแยกย้ายปีตราชญาติกา
 มาพบพอท้อใจด้วยไกลแม่
 ให้ตั้งแต่เคราะห์ร้อยละห้อยหา
 ชนนี้อยู่ศรีอยุธยา
 บิดามาอ้างว่างอยู่กลางไพร

(กรมพระดำรงราชานุภาพ, 2499 : 123)

สุนทรภู่ได้เปรียบเทียบเคราะห์กรรมที่ตนได้รับคือการไม่ได้พบแม่อยู่พร้อมหน้ากันว่าเป็นเพราะ "ชะรอยกรรมทำสัตว์ให้พลัดพราย" ความคิดนี้เป็นความเชื่อเรื่องบุญกรรมระดับชาวบ้านไม่ใช่หลักของเหตุผลตามกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท

ผู้วิจัยได้พบว่าในงานสุนทรภู่อีกมีข้อความที่ชวนให้คิดถึงเนื้อหาปรัชญาในระดับพุทธธรรมอยู่ด้วยเหมือนกัน ดังที่กล่าวไว้ใน "นิราศภูเขาทอง" ว่า

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
 ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
 เต็มนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา
 ทั้งผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย
ไอ้สามัญผันแปรไม่แท้เพียง
 เหมือนอย่างเฮียงชายหญิงทิ้งจิลัย
 นีหรือจิตคิดหมายก็หลายใจ
 ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าฟังคิด

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2499 : 165)

การที่ชาวมอญซึ่งปกติเกล้ามวยผมดูงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ กลับเปลี่ยนแปลงไว้ผมจุกและถอนไรผม ทั้งผัดหน้าจับเขม่า (ทาเขม่า) เหมือนกับคนไทยทั่วไป สุนทรภู่

มองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระไตรลักษณ์ อันเป็นลักษณะสามัญของสิ่งทั้งปวงที่มีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง การเปลี่ยนแปลงของขวามอญก็เช่นเดียวกับชายหญิงทั่วไปที่ไม่รักษา ธรรมดา (วิสัย) ของตนไว้ให้คงอยู่ เทียบได้กับความไม่เที่ยงของจิตใจหญิงชายที่ไม่อาจคาดหวังได้ว่าจะมั่นคงต่อความรักตลอดไป

ในนิราศเรื่องเดียวกันนี้ สุนทรภู่ได้อาศัยความเข้าใจในธรรมหมวดไตรลักษณ์ข้อ อนิจจัง เป็นเครื่องทำจิตใจให้สงบ ไม่หวั่นไหวต่อความเสื่อมของโลกธรรม ดังข้อความว่า

ทั้งองค์ฐานรานร้าวถึงแก้วแสง
 แฝยอแยกยอดสุดก็หลุดหัก
 ใ้อใจดียที่สร้างยังร้างรัก
 เสียดายนักรุกน่าน้ำตากระเด็น
 กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ
 จะมีหมดลวงหน้าทันตาเห็น
 เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น
 คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2499 : 170)

ใน “นิราศพระบาท” เมื่อสุนทรภู่เดินทางถึงกรุงศรีอยุธยา ท่านเกิดความรู้สึก สลดใจที่เห็นซากปรักหักพังของปราสาทราชวัง และคิดเปรียบเทียบกับธรรมหมวดไตรลักษณ์ ข้อ อนิจจัง เช่นเดียวกัน ดังข้อความว่า

ถึงคลองสระประทุมนาวาราย
 นำใจหายเห็นศรีอยุธยา
 ทั้งวังหลวงวังหลังก็ร้างรก
 เห็นนกหกช้อแซ่บนพฤกษา
 ดูปราสาทราชวังเป็นรังกา
 ดังป่าช้าพงชฎสังคคน
 อนิจจาธานินทร์สิ้นกษัตริย์
 เหงาสงัดเงียบไปตั้งไพรสณฑ์
 แม้กรุงยังพรั่งพร้อมประชาชน

จะสับสนแค่เสียงทั้งเวียงวัง
 มโหรีปี่กลองจะก้องกึก
 จะโครมครึกเซ็งแซ่ด้วยแตรสังข์
 ดูพวกรักเฝ้าคิดอนิจจัง
 ยังได้ฟังแต่เสียงสกุณา

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2499 : 138)

นิราศวัดเจ้าฟ้า ผลงานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของสุนทรภู่ ท่านแต่งขึ้นเมื่ออายุ
 ประมาณ 46 ปี ระหว่างที่อุปสมบทเป็นภิกษุอยู่ กล่าวถึงสังฆกรรมในหมวดไตรลักษณ์หัวข้อ
 อนุตตา ว่า

อสุภธรรมกรรมฐานประหารเหตุ
 หวนสังเวชว่าชีวังจะสังขาร์
 อันอินทรีย์วิบัติอนัตตา
 ที่ป่าช้านี้แลเหมือนกับเรือนตาย
 กลับหายกลัวมัวเมาไม่เข้าบ้าน
 พระนิพพานเพิ่มพูนเพียงสูญหาย
 อันรูปเหมือนเรือนโรคให้โศกสบาย
 แล้วต่างตายตามกันไปมั่นคง

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2499 : 271)

กลอนบทนี้ชี้ให้เห็นว่า สุนทรภู่มองความเข้าใจอภิปราย คือ เข้าใจถูกต้องว่า
 ร่างกายนี้มีใช้ตัวตนที่แท้จริง มีความเสื่อมสลายไป ความเป็นคนเป็นความจริงโดยลมมตี
 ไม่คงอยู่ตลอดไป

ใน “นิราศสุพรรณ” สุนทรภูได้แสดงแนวคิดทางโลกุตระธรรมว่า ท่านปรารถนา
 จะเป็นปัจเจกพุทธเจ้าในภพหน้า แต่ถ้ายังต้องเวียนว่ายในวัฏสงสาร ก็ขอให้ได้พบ
 พระศรีอาริย์ เพื่อจะได้พ้นทุกข์พ้นโศกในชีวิต ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะพระศรีอาริย์คือ
 พระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ซึ่งจะมาโปรดสัตว์ให้เข้าถึงโลกุตระธรรม พ้นจากสังสารวัฏ ดังความว่า

ขอเดชะพระพุทธเจ้า	จงเห็น
อุตสาห์มาเข้าเย็น	ยากไร้
ปรารถนาว่าจะเป็น	ปัจเจกพุทธ ภูมิเอย
บุญช่วยด้วยให้ได้	ดุจข้าอาวรณ์
ยังไปไม่พ้นภพ	สงสาร
ขอปะพระศรีอารีย์	อีกเหล่า *
ตราบถึงพระนิพพาน	ภายภาค หน้าเอย
ขอสุขทุกขโศกเศร้า	สิ่งร้ายหายสูญ

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2499 : 238-239)

ในพระอภัยมณี พระโยคีเกาะแก้วพิสดารเทศนาระงับศึกระหว่างเมืองผลึกกับเมืองลังกา โดยชี้ให้เห็นความจริงที่เป็นสามัญลักษณ์ที่เป็นอนิจจัง และจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยอาศัยความเข้าใจในสังขธรรม ตัดความลุ่มหลงให้สิ้นไป ว่า

ขณะนั้นค่อนดึกตึกสงบ
ต่างนอนหลับถือพระฤาษี
ไม่กริบเกรียบเจียบสังัดทั้งปฐพี
พระโยคีเทศนาในอาการ
คือรูปรสกลิ่นเสียงไม่เที่ยงแท้
ย่อมเฒ่าแก่เกิดโรคโศกสงสาร
ความตายหนึ่งพึงให้เห็นเป็นประธาน
หวังนิพพานพ้นทุกข์สนองบาย
ซึ่งบ้านเมืองเคืองเข็ญถึงเช่นนี้
เพราะโลกก็ยัถ์ถนหาพาฉิบหาย
อันศีลห้าว่าอย่าทำให้จำตาย
จะตกอบายภูมิขุมนรก
หนึ่งว่าอย่าลักของเขารื่น

---

*เหล่า คือ เล่า

มาชมชื่นฉ้อฉลคนโกหก
 หนึ่งทำผู้คู่เขาเล่าลามก
 จะตายตกในกระทะอเวจี
 หนึ่งสูบฝิ่นกินสุรามุสาวาท
 ใครทำขาดศีลห้าสิ้นราศี
ใครสัจยี่ถือถ้อมันในขันตี
จะถึงที่พระนิพพานล้ำภพใจ
 ออย่าโกรธซึ่งหึงสาพยามาท
 นึกว่าชาติก่อนกรรมจะทำไฉน
 เหมือนดุมวงกงเกี่ยวนวนเวียนไป
ออย่าโทษใครนี่เพราะกรรมจึงจำเป็น
 ประการหนึ่งซึ่งขาดพระศาสนา
ทั้งโลกาเกิดทุกข์ถึงยุคเข็ญ
 ซึ่งจะกลับดับร้อนให้ผ่อนเย็น
ก็ต้องเป็นไมตรีปรานีกัน

(ตอนที่ 44 หน้า 883-884)

ผลงานในวรรณกรรมของสุนทรภู่ที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าสุนทรภู่
 ได้รับอิทธิพลความคิดทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ และ
 ความเป็นไปของโลกและชีวิต งานของท่านได้ให้ข้อคิดอันแยบคายและแสดงคุณค่าอันลึกซึ้ง
 ของความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต